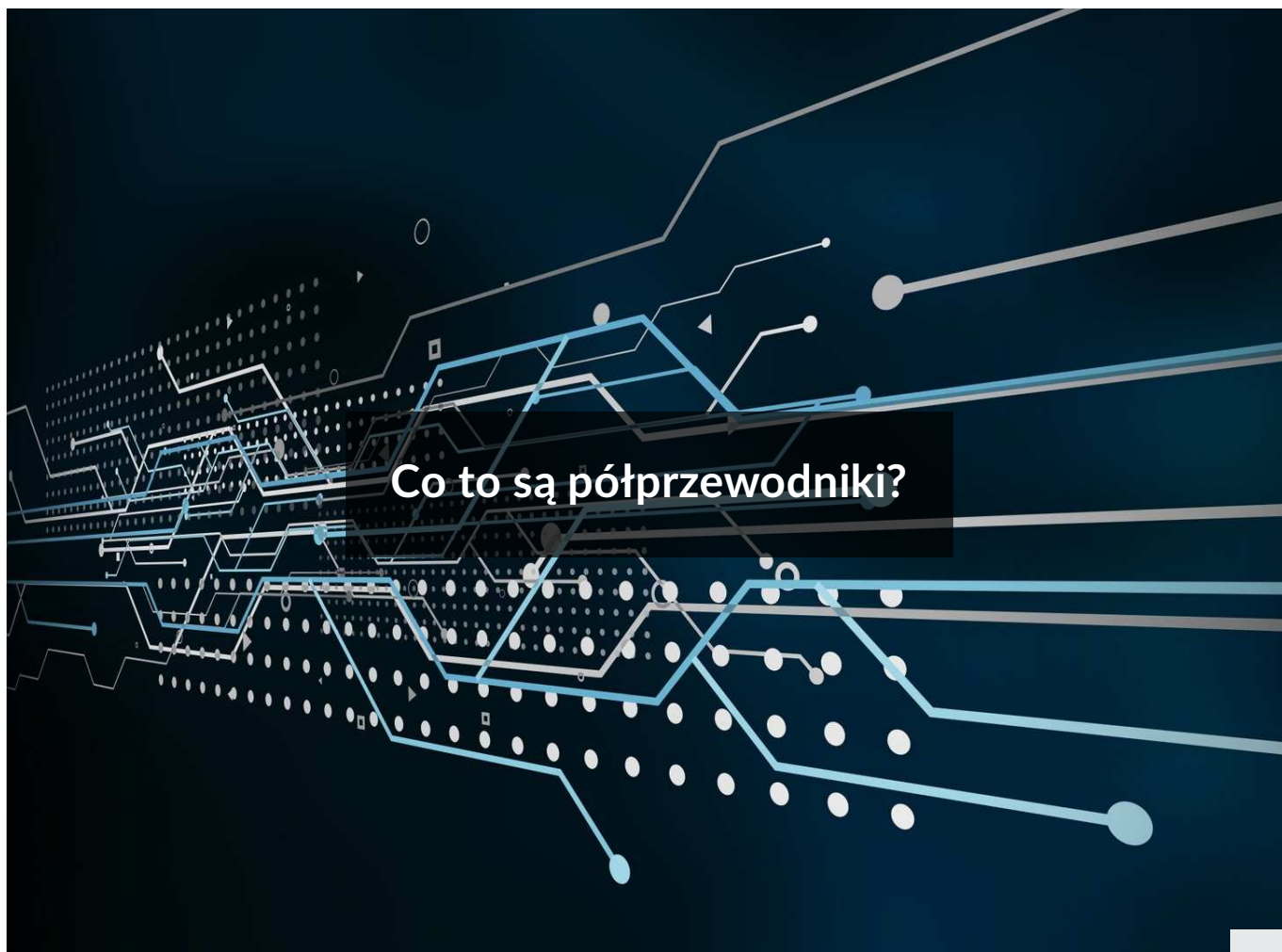

Co to są półprzewodniki?

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Film samouczek
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Co to są półprzewodniki?

Czy to nie ciekawe?

Półprzewodniki to materiały bez których nie istniałaby współczesna elektronika. O ich zastosowaniu nie decyduje samo przewodzenie przez nie prądu elektrycznego, ale możliwość modyfikowania ich właściwości elektrycznych, w szczególności oporu elektrycznego. Co z kolei pozwala na zastosowanie tych materiałów w urządzeniach przetwarzających prąd elektryczny i zawarte w nim informacje.

Twoje cele

- dowiesz się, jakie właściwości półprzewodników decydują o ich szerokich zastosowaniach,
- poznasz wielkości fizyczne charakteryzujące właściwości elektryczne materiałów,
- zrozumiesz różnice między przewodnikami, półprzewodnikami i izolatorami,
- zastosujesz zdobyte wiadomości do rozwiązywania zadań.

Przeczytaj

Warto przeczytać

Ze względu na właściwości elektryczne i możliwości zastosowania w elektrotechnice i elektronice materiały dzieli się na trzy podstawowe rodzaje: przewodniki, półprzewodniki i izolatory. Półprzewodniki to materiały, których właściwości elektryczne, w szczególności opór elektryczny, można zmieniać w dosyć szerokim zakresie, przede wszystkim poprzez wprowadzenie domieszek, także przez ogrzewanie, oświetlanie itd. Możliwość modyfikowania właściwości pozwala na bardzo szerokie zastosowanie półprzewodników do przetwarzania sygnałów elektrycznych. Na przykład: do „prostowania” prądu, do wzmacniania sygnałów elektrycznych, sterowania prądami, do zamiany prądu na światło i światła na prąd elektryczny. Także działanie wszelkiego typu procesorów komputerowych, mikroprocesorów, chipów, pamięci półprzewodnikowych wynika z właściwości półprzewodników.

Wielkościami fizycznymi, które pozwalają zakwalifikować dany materiał do półprzewodników, są opór elektryczny właściwy i szerokość energetycznej przerwy wzbronionej.

Opór elektryczny właściwy jest miarą zdolności materiału do stawiania oporu przepływającemu prądowi elektrycznemu, oznacza się go literą ρ i możemy opisać ją wzorem:

$$\rho = \frac{RS}{l}$$

gdzie: R – opór elektryczny materiału, S – pole przekroju poprzecznego elementu, l – długość elementu. Jednostką oporu właściwego jest Ωm .

Podział materiałów ze względu na opór elektryczny właściwy:

Materiały	metale	półprzewodniki	izolatory
Typowy opór elektryczny właściwy (Ωm)	10^{-6} - 10^{-8}	1 - 10^4	10^8 - 10^{23}

Tab. 1. Opór elektryczny właściwy metali, półprzewodników i izolatorów

Jak widać (Tab. 1.) opór właściwy materiałów leży w bardzo szerokim zakresie – różnica między metalami a izolatorami przekracza 30 rzędów wielkości. Nawet opór właściwy danego materiału może zawierać się w dosyć szerokim zakresie (np. dla diamentu jest

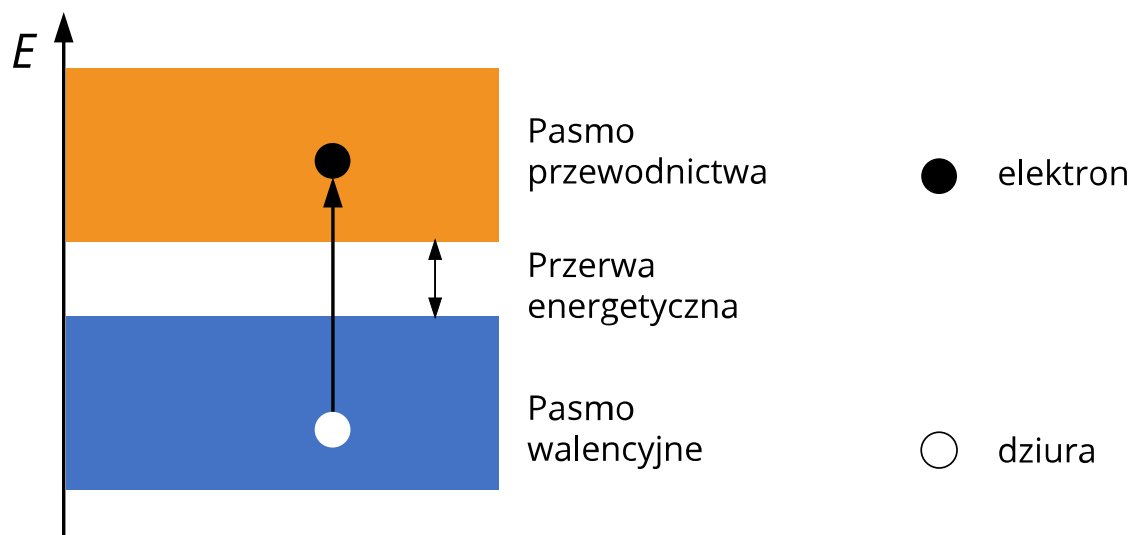
podawany w zakresie od $10^{11} \Omega\text{m}$ do $10^{18} \Omega\text{m}$). Różnice te wynikają ze sposobu otrzymywania materiału, powstałych defektów struktury krystalicznej, stopnia zanieczyszczenia itp.

W półprzewodnikach opór elektryczny zmienia się przede wszystkim przez wprowadzanie domieszek, które zwiększają ilość nośników prądu elektrycznego. Wprowadzenie w sposób kontrolowany domieszek zmienia opór elektryczny półprzewodnika o kilka rzędów wielkości.

Energetyczna przerwa wzbroniona określa energię, jaką muszą uzyskać elektrony związane z atomem, aby stały się elektronami swobodnymi i stały się nośnikami prądu. Zgodnie z **pasnową teorią przewodnictwa** jest to energia, jaką muszą uzyskać elektrony mające energię odpowiadającą pasmu walencyjnemu, aby uzyskać energię odpowiadającą pasmu przewodnictwa. Jest to również minimalna energia, jaką wyemituje elektron, najczęściej w formie promieniowania elektromagnetycznego, przechodząc ze stanu energetycznego z zakresu pasma przewodnictwa do stanu energetycznego z zakresu pasma walencyjnego. Wartość przerwy wzbronionej decyduje o ilości nośników swobodnych, a zatem istotnie wpływa na opór elektryczny właściwy. Koncentracja nośników w metalach jest rzędu 10^{22} w centymetrze sześciennym, w **półprzewodnikach samoistnych** w temperaturze pokojowej w zależności od materiału wynosi od 10^6 do 10^{10} w jednym centymetrze sześciennym, w **domieszkowanych** uzyskuje się od 10^{12} aż do 10^{20} w centymetrze sześciennym.

Z **teorii pasmowej przewodnictwa** wynika, że elektrony walencyjne, które zyskały energię odpowiadającą pasmu przewodnictwa – „przechodząc” do pasma przewodnictwa, pozostawiają w pasmie walencyjnym wolny stan energetyczny. Umożliwia to zajęcie tego stanu przez inne elektrony o energii z zakresu poziomu walencyjnego. Zjawisko to może być opisane jako ruch dodatnich nośników prądu – czyli dziur (Rys. 1.).

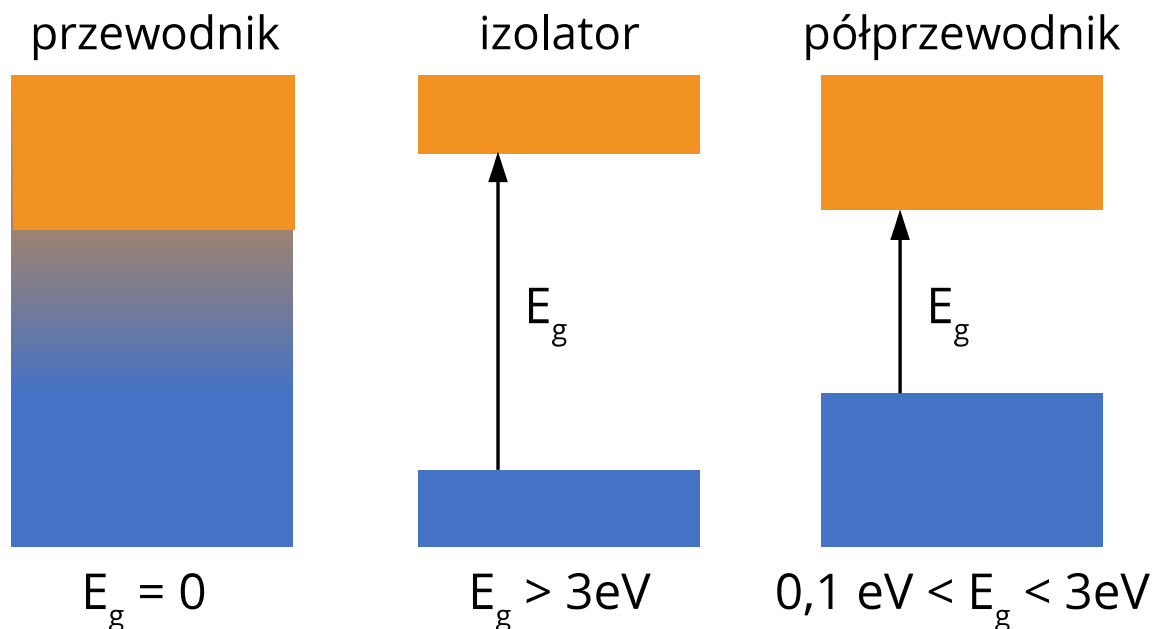
W półprzewodnikach istnieją zatem dwa rodzaje nośników prądu: elektrony i dziury mające właściwości nośników o dodatnim ładunku elektrycznym.

Rys. 1. Powstanie pary elektron swobodny – dziura w półprzewodnikach samoistnych

Podział materiałów ze względu na energetyczną przerwę wzbronioną:

Materiały	metale	półprzewodniki	izolatory
Typowa przerwa wzbroniona (eV)	nie występuje	0,1-3 eV	większa niż 3 eV

Rys. 2. Podział materiałów w zależności od wartości energetycznej przerwy wzbronionej E_g

Dla najczęściej stosowanych półprzewodników szerokość przerwy wzbronionej wynosi około 1 eV:

- german – 0,67 eV,
- krzem – 1,12 eV,
- arsenek galu 1,43 eV.

W praktyce jako półprzewodnik stosuje się materiały o szerokości przerwy wzbronionej od ułamka elektronowolta do kilku elektronowoltów.

Jako półprzewodniki stosuje się również materiały o przerwie wzbronionej i oporze elektrycznym właściwym wykraczającymi poza umownie przyjęte granice. Między innymi diament, o przerwie wzbronionej około 5 eV i oporze elektrycznym właściwym około 10^{11} - $10^{13} \Omega m$, dzięki odporności termicznej i cieplnej jest stosowany w tranzystorach, licznikach krystalicznych oraz **tyrystorach** pracujących w wysokiej temperaturze – do 500°C. Azotek glinu, o szerokości przerwy wzbronionej 6,2 eV i oporze właściwym około 10^{11} - $10^{13} \Omega m$, znalazł zastosowanie w optoelektronice nadfioletu.

Słowniczek

Półprzewodnik samoistny

(*ang.: intrinsic semiconductor*) półprzewodnik, którego materiał jest idealnie czysty, bez żadnych zanieczyszczeń struktury krystalicznej. W przypadku pierwiastków występuje tylko jeden rodzaj atomów, a w przypadku związków półprzewodnikowych – liczba łączących się atomów dwóch pierwiastków jest jednakowa.

Półprzewodniki domieszkowe (niesamoistne)

(*ang.: doped semiconductors*) są materiałami, do których zostały wprowadzone atomy pierwiastków, różniących się wartościowością od atomów budujących półprzewodnik samoistny. Zamiana atomu półprzewodnika na odpowiedni atom domieszki powoduje pojawienie się nadmiaru bądź niedoboru elektronów, co w konsekwencji prowadzi do wzrostu liczby nośników prądu elektrycznego (elektronów lub dziur) i tym samym spadku oporu właściwego półprzewodnika w danej temperaturze. W związkach półprzewodnikowych efekt domieszkowania można osiągnąć poprzez niejednakową ilość atomów łączących się pierwiastków. <https://eszkola.pl/fizyka/polprzewodniki-domieszkowe-3841.html>

Teoria pasmowa przewodnictwa

(*ang.: electronic band structure, band structure*) teoria kwantowa, stosowana do opisu struktury elektronowej w ciele stałym. Model pasmowy przedstawia graficznie zakresy stanów dozwolonych i wzbronionych elektronowych pasm energetycznych w materiale (Encyklopedia szkolna fizyka, wyd. Zielona Sowa 2006).

Tyrystor

(*ang.: thyristor*) element półprzewodnikowy składający się z 4 warstw w układzie *p-n-p-n*. Jest on wyposażony w 3 elektrody, z których dwie są przyłączone do warstw skrajnych, a trzecia do jednej z warstw środkowych – warstwy typu *p* (Wikipedia).

Film samouczek

Co to są półprzewodniki?

Obejrzyj film, który pokazuje znaczenie wielkości energetycznej przerwy wzbronionej dla właściwości elektrycznych materiałów.

Trwa wczytywanie danych..

Polecenie 1

Polecenie 2

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Materiał	Opór elektryczny właściwy (Ωm)
węgiel (grafit)	$3,5 \cdot 10^{-5}$
german	0,46
krzem	640
węgiel (diament)	10^{12}

Ćwiczenie 6

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Ćwiczenie 9

Dla nauczyciela

Imię i nazwisko autora:	Jarosław Krakowski
Przedmiot:	Fizyka
Temat zajęć:	Co to są półprzewodniki
Grupa docelowa:	III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony
Podstawa programowa:	<p>Cele kształcenia - wymagania ogólne</p> <p>I. Wykorzystanie pojęć i wielkości fizycznych do opisu zjawisk oraz wskazywanie ich przykładów w otaczającej rzeczywistości.</p> <p>II. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem praw i zależności fizycznych.</p> <p>Zakres podstawowy</p> <p>Treści nauczania - wymagania szczegółowe</p> <p>I. Wymagania przekrojowe. Uczeń:</p> <p>2) posługuje się materiałami pomocniczymi, w tym tablicami fizycznymi i chemicznymi oraz kartą wybranych wzorów i stałych fizykochemicznych;</p> <p>7) wyodrębnia z tekstów, tabel, diagramów lub wykresów, rysunków schematycznych lub blokowych informacje kluczowe dla opisywanego zjawiska bądź problemu; przedstawia te informacje w różnych postaciach;</p> <p>VII. Prąd elektryczny. Uczeń:</p> <p>2) rozróżnia metale i półprzewodniki: omawia zależność oporu od temperatury dla metali i półprzewodników.</p> <p>Zakres rozszerzony</p> <p>Treści nauczania - wymagania szczegółowe</p> <p>I. Wymagania przekrojowe. Uczeń:</p>

	<p>2) posługuje się materiałami pomocniczymi, w tym tablicami fizycznymi i chemicznymi oraz kartą wybranych wzorów i stałych fizykochemicznych;</p> <p>7) wyodrębnia z tekstów, tabel, diagramów lub wykresów, rysunków schematycznych lub blokowych informacje kluczowe dla opisywanego zjawiska bądź problemu; przedstawia te informacje w różnych postaciach;</p> <p>VIII. Prąd elektryczny. Uczeń:</p> <p>1) opisuje przewodnictwo w metalach, elektrolitach i gazach; wyjaśnia proces jonizacji w gazach, wskazuje rolę promieniowania, wysokiej temperatury i dużego natężenia pola elektrycznego.</p>
Kształtowane kompetencje kluczowe:	<p>Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 2018 r.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, • kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii, • kompetencje cyfrowe, • kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.
Cele operacyjne:	<p>Uczeń:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. poda wielkości fizyczne opisujące właściwości elektryczne materiałów. 2. omówi różnice między przewodnikami, półprzewodnikami i izolatorami. 3. wskaże właściwości półprzewodników, które decydują o ich szerokich zastosowaniach. 4. zastosuje zdobytą wiedzę w rozwiązywaniu zadań. 5. przeanalizuje dane liczbowe opisujące właściwości elektryczne materiałów i na ich podstawie dobierze zastosowania.
Strategie nauczania:	<p>IBSE (Inquiry-Based Science Education - nauczanie/uczenie się przedmiotów przyrodniczych przez odkrywanie/dociekanie naukowe).</p>
Metody nauczania:	<p>wykład informacyjny</p>
Formy zajęć:	<p>praca zespołowa</p>

Środki dydaktyczne:	tablice fizyczne, internet, zestawy zadań.
Materiały pomocnicze:	rzutnik
PRZEBIEG LEKCJI	
Faza wprowadzająca:	
<p>Pytania nauczyciela: Co wiecie o półprzewodnikach?</p> <p>Jakie znacie właściwości półprzewodników i czym różnią się od przewodników prądu i izolatorów?</p> <p>Oczekiwane odpowiedzi z ewentualnym naprowadzeniem nauczyciela: różnorodne zastosowania w elektronice, gorzej przewodzą prąd elektryczny niż metale, ale lepiej niż izolatory.</p>	
Faza realizacyjna:	
<p>Pytanie nauczyciela: Jakie znacie wielkości fizyczne opisujące właściwości elektryczne materii?</p> <p>Uczniowie powinni wymienić opór elektryczny właściwy, a przy ewentualnej pomocy nauczyciela energetyczną przerwę wzbronioną, koncentrację nośników i ich ruchliwość.</p> <p>Nauczyciel omawia podział materiałów ze względu na opór elektryczny właściwy i energetyczną przerwę wzbronioną, zwracając uwagę, że jako półprzewodniki stosuje się materiały o dosyć szerokim zakresie tych wielkości.</p>	
Faza podsumowująca:	
Uczniowie rozwiązują zadania 1, 2, 4, 5 z części „Sprawdź się” w celu zweryfikowania ich wiedzy.	
Praca domowa:	
Zadania 3, 6, 7, 8 w celu powtórzenia i utrwalenia wiadomości.	
Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium:	Film samouczek może być zastosowany przez uczniów przy powtórzeniu wiadomości lub na początku lekcji w celu sprowokowania uczniów do dyskusji.